

Právní aspekty přechodu branného systému z mírových do válečných podmínek

ČSSR jako socialistický stát a účastník Varšavské smlouvy musí být schopen a připraven pod vedením KSČ soustředit společenské úsilí k aktivizaci nejzávažnějších opatření k přechodu branného systému do válečných podmínek, a to v souladu s rozhodnutími orgánů koalice.

Stranické orgány budou rozhodujícím způsobem ovlivňovat realizaci všech zásadních opatření přijímaných k tomu po linii státních orgánů a ostatních společenských institucí. Závěry branné politiky KSČ se staly určujícími i pro obsah právní regulace přechodu branného systému z mírových do válečných podmínek.

Rychlý a organizovaný přechod státu do válečných poměrů je závažným problémem, který stále více ovlivňuje a působí na obrannou schopnost státu.

Neúprosný tlak na zkracování doby uvedení státu do plné válečné pohotovosti a připravenosti vede ke snaze uskutečnit k tomu maximální počet opatření před zahájením ozbrojeného zápasu a mít připravený účinný systém přechodu z míru na válečný stav.

Tato nutnost vyplývá z podstaty příští možné války, především z faktu, že první hodiny a dny války mohou mít rozhodující vliv nejen na průběh války, nýbrž i na její konečný výsledek.

Válka může být zahájena různými způsoby. Překvapivé, nenadálé zahájení by mělo za následek, že přechod státu do válečných poměrů by probíhal v podmínkách ozbrojeného zápasu se všemi důsledky z toho vyplývajícími. Zahájení války může se vši pravděpodobností předcházet doba válečného ohrožení, kdy oba protivníci se budou snažit relativně skrytě realizovat maximální měrou plánovaná opatření přechodu státu do válečných podmínek, nehledě na to, že státy i v normálních mírových podmínkách usilují o nejvyšší pohotovost svých ozbrojených sil ke zmaření napadení nepřitelem a k získání vlastní strategické iniciativy.

Je nezbytné respektovat ten fakt, že branný systém státu funguje v rozdílných podmínkách — v míru a za války. Přitom řada prvků branného systému plní v míru často odlišné funkce a některé prvky se stávají jeho komponenty až v případě války. Přesto musí umožňovat rychlý a hladký přechod z mírových do válečných poměrů v době co nejkratší a bez podstatnějších kádrových, organizačních a metodických změn. Platí zásada, že základním a určujícím východiskem výstavby a přípravy branného systému státu je jeho válečná funkce. Z ní vyplývají nezbytné odlišnosti v mírových podmínkách fungování branného systému.

Organizovaný a rychlý přechod státu do válečných poměrů vyžaduje, aby všechny prvky branného systému znaly své úkoly obrany již v míru a měly je pro případ rozpracovány do všech reálně možných situací.

Opatření k přechodu státu do válečných poměrů se stala i obsahem právní regulace.

Význam právní regulace spočívá zejména v tom, že prostřednictvím právních norem je řešen pro stát ožehavý problém přechodu na válečnou kolej. Právní normy poskytují i odpovědnost, povinnosti i úkoly. Právní normy poskytují i trestní ochranu tomuto zájmu obrany státu.

Právní řád stanoví mezník mezi mírovým životem státu a válečnými poměry. S ním jsou spojena mimořádná opatření a úprava celkového režimu ve státě, vynucená jeho obranou a vedením ozbrojeného zápasu s agresorem. V čs. právním řádu je tímto mezníkem **vstup státu do branné pohotovosti**, upravený zákonem č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR:

„Stát vstupuje do branné pohotovosti nařízením mobilizace ozbrojených sil, vyhlášením válečného stavu nebo vypověděním války, a to dnem, kdy bylo učiněno některé z uvedených opatření. Branná pohotovost končí dnem, jež stanoví prezident ČSSR“.

Mobilizací ozbrojených sil nařizuje podle branného zákona prezident ČSSR. Válečný stav vyhláší prezident ČSSR podle ústavního zákona č. 143/1968 Sb. na návrh vlády ČSSR. Válku vypovíá prezident ČSSR na základě rozhodnutí Federálního shromáždění.

Doba branné pohotovosti zahrnuje především dobu války. Může však ozbrojenému boji i předcházet. Doba branné pohotovosti zpravidla končí až po bezprostřední konsolidaci válečných poměrů v zemi, tedy ne ihned po skončení ozbrojeného boje.

Způsoby vstupu do branné pohotovosti stanovené zákonem byly konfrontovány s názory na možné zahájení války a vyhovují všem uvažovaným variantám.

Vstup státu do branné pohotovosti znamená přesun všeho mírového života státu a společnosti na válečnou kolej. Rozhodnutí o tom bude souviset se zhodnoce-

ním vojenskopolitické situace z hlediska koalice orgány Varšavské smlouvy. Především na tomto podkladě budou orgány ČSSR rozhodovat o přijetí potřebných opatření.

Je třeba mít i na zřeteli, že doba válečného ohrožení může končit opadnutím politického napětí a návratem k normálnímu mírovým poměrům. Proto je aktuální i požadavek, aby realizace opatření ke zvýšení obranné schopnosti státu v době válečného ohrožení byla přiměřená situaci, poněvadž má pro stát značné, zejména ekonomické důsledky.

Čs. právní řád vytváří předpoklady, aby se vstupem státu do branné pohotovosti byly k vedení války mobilizovány všechny lidské i materiální zdroje, a to mimořádnými způsoby, odlišnými od mírového života společnosti.

Se vstupem státu do branné pohotovosti je podle zákona č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR spojena pracovní povinnost občanů. Ta má zabezpečit organizovaný přechod mírového národního hospodářství k válečné ekonomice, pokud jde o organizaci práce a maximální využití pracovních sil v nových podmínkách. Zákonem vymezený obsah pracovní povinnosti zahrnuje povinnost občanů setrvat v zaměstnání a podle potřeby konat práce, které nepatří k jejich pravidelnému zaměstnání, popřípadě pracovat i mimo pravidelného zaměstnání, které jim bude přiděleno. Jednou z povinností občanů může být i konat krátkodobé práce ke zdolání nárazových nebo mimořádných úkolů pro obranu státu (osobní úkony).

Potřeby obrany si vyžádají i mobilizaci všech materiálních zdrojů společnosti. Rozhodující bude využití prostředků, které má v rukou stát. Zákon č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR ukládá, aby těchto prostředků bylo využito účelně a v plné míře ke splnění úkolů obrany. Vyskytne-li se však potřeba dalších materiálních prostředků, ukládá zákon každému občanovi povinnost poskytnout s nejvyšší obětavostí, čeho bude třeba k obraně. Prostředky mohou být požadovány pro potřeby ozbrojených sil, pro potřeby obrany v krajích a okresech, pro civilní obranu, pro zabezpečení obrany, pro zdravotnickou službu apod.

Obrana státu předpokládá, a zákon č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR k tomu vy-

tváří podmínky, realizaci opatření k ochraně obyvatelstva a zabezpečení jeho životních podmínek za války. Jedním z nich je ukrytí a odsun obyvatelstva z míst nejvíce ohrožených nebo napadených nepřitelem.

Význam stanovení doby branné pohotovosti státu z hlediska práva spočívá především v tom, že je tak vytvořen zákonný podklad pro realizaci celého systému opatření připravovaných pro válku. Stát se přetvoří v jednotlivý vojenský tábor a prvořadým společenským cílem se stane odrazení agresora a jeho rozdrčení. Válečné poměry přitom oproti mírovému rozvoji společnosti modifikují i práva a povinnosti občanů.

V této souvislosti je nutné odmítnout názory, že obrana vlasti, boj za nezávislost, svobodu a socialistické zřízení přináší pro občana jako nutné zlo „omezování“ jeho práv. Toto pacifistické chápání občanských práv staví ve svých důsledcích existenční boj lidu za obranu socialistického státu do rozporu se zájmem jednotlivce, který v plnění povinnosti k obraně vlasti má vidět ze svého stanoviska jakýsi zápor, omezování nebo dokonce poškození. Zákon č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR ve svých ustanoveních vychází z jednoty zájmů společnosti i občana na obraně vlasti:

„Povinnosti ukládané tímto zákonem v zájmu obrany vyplývají z potřeby organizovat pracující lid v jeho úsilí o obranu socialistického státu“ (§ 4 odst. 1).

Podle branného zákona jsou spojována se vstupem státu do branné pohotovosti tzv. mimořádná opatření, jimiž je **mobilizace ozbrojených sil**, nařízená prezidentem ČSSR.

Mobilizací se rozumí hromadné povolání vojáků mimo činnou službu k mimořádné službě. Mobilizace může být všeobecná nebo částečná.

Dalším mimořádným opatřením podle branného zákona za branné pohotovosti státu jsou mimořádné odvody, které na návrh vlády ČSSR nařizuje prezident ČSSR, a jež se týkají osob, podléhajících branné povinnosti, které dosud nebyly odvedeny nebo byly z vojska propuštěny.

S vyhlášením stavu branné pohotovosti spojuje branný zákon některé další právní účinky. Jakmile je veřejně známo, že stát mobilizací vstoupil do stavu branné poho-

tovosti, jsou vojáci, kteří dříve mimo území ČSSR, povinni dostavit se bez zvláštního povolání neprodleně k nastoupení vojenské činné služby. Za branné pohotovosti státu se konají jen mimořádné a dobrovolné odvody.

Válečné ohrožení státu si však nemusí v každém případě vyžádat vstup do branné pohotovosti a přesun do válečných poměrů v celém rozsahu plánovaných opatření. K řešení nastalé vojenskopolitické situace se dostalo proto **zmocnění Radě obrany státu** jako vrcholnému orgánu v systému řízení obrany ČSSR.

Při narůstání válečného nebezpečí, podle ústavního zákona č. 10/1969 Sb., má právo Rada obrany státu činit opatření ke zvýšení připravenosti státu k obraně, a to ještě před vyhlášením válečného stavu nebo vypovězením války.

V souladu a v návaznosti na rozhodnutí Rady obrany státu má i **vláda ČSSR zákonné zmocnění** učinit vše, čeho je třeba ke zvýšení obranné schopnosti státu před jeho vstupem do branné pohotovosti.

Podle zákona č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR může vláda ČSSR zavést účinnost jednotlivých ustanovení zákona pro dobu branné pohotovosti státu i mimo tuto dobu, jsou-li zvýšenou měrou ohroženy svrchovanost státu a jeho socialistické zřízení nebo vyžadují-li to mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení. Jde o možnost zavedení pracovní povinnosti, povinnosti poskytnout věcné prostředky k zajištění materiálních potřeb obrany státu, opatření k obraně v národním hospodářství a opatření k ochraně obyvatelstva. Z dalších ustanovení zákona je účelné uvést, že k zabezpečení úkolů civilní obrany mohou být na základě rozhodnutí vlády ČSSR ukládány povinnosti občanům i organizacím.

Složitost a mimořádná závažnost opatření ke zvýšení obranné schopnosti státu zejména za napjaté mezinárodně politické situace vedla zákonodárce k tomu, aby byly zmocněny všechny orgány a odpovědní činitelé učinit závčas a v odpovídající míře nezbytná opatření k obraně.

V souvislosti s přípravami nebo přezkoušováním opatření pro dobu branné pohotovosti mohou podle zákona č. 40/1961 Sb. o obraně ČSSR **vláda ČSSR, národní výbory nebo vládou ČSSR pověřeni mi-**

nistři ukládat povinnosti státním orgánům hospodářským, společenským a jiným organizacím i občanům.

Na mimořádnou mezinárodně politickou situaci budou především reagovat **ozbrojené síly a jejich velení**.

V době zvýšeného ohrožení státu mohou být podle branného zákona k zvýšení připravenosti ozbrojených sil učiněna mimořádná opatření i mimo dobu branné pohotovosti. **President ČSSR** může nařídit, aby byli povoláni k mimořádné službě vojáci v záloze na dobu nezbytné potřeby a v potřebném počtu. Na návrh vlády ČSSR může president dále nařídit, aby byly povolány k zvláštní službě do ozbrojených sil veřejné ozbrojené sbory, které vláda určila, veřejné ochranné sbory, části nebo jednotliví příslušníci těchto sborů.

Bylo-li nařízeno jakékoli mimořádné opatření podle branného zákona, je možné pro potřeby ozbrojených sil požadovat osobní úkony od osob, které mohou být pro tento případ předem určeny. Osoby povolané k osobním úkonům se stávají na dobu tohoto povolání příslušníky ozbrojených sil (i když nejsou vojáky) a podléhají pro trestné činy spáchané v této době vojenské kázeňské a soudní pravomoci. Osobními úkony pro potřeby ozbrojených sil se rozumí každá tělesná nebo duševní činnost, která se požaduje k přímé podpoře ozbrojených sil.

Vyžadují-li to důvody bojové pohotovosti, je možné dobu trvání základní služby prodloužit nejdéle o tři měsíce. Vláda ČSSR stanoví na návrh ministra národní obrany ČSSR a ministra vnitra ČSSR, kterých jednotek nebo vojenských odborností a v jakém rozsahu se toto prodloužení týká.

Ke zvýšení bojové připravenosti ozbrojených sil je možné učinit potřebná opatření, i pokud jde o povolání vojáků v záloze na vojenská cvičení.

Čs. právní řád i v jiných směrech umožňuje učinit v každé oblasti branného systému státu potřebná opatření ke zvýšení jeho pohotovosti v době válečného ohrožení i k jeho případnému přechodu do válečných poměrů.

Soudobý ozbrojený zápas vyžaduje stálou připravenost k obraně nejen ozbrojených sil, nýbrž celého státu i koalice. Zmizel klasický způsob mobilizace vojsk, jak jej známe z historie, a několikaměsíční přechod státu, zejména jeho ekonomiky, na válečnou kolej.

V souvislosti s přechodem státu do válečných poměrů je potřebné vyřešit i komplex otázek řízení s tím souvisejících. Hlavní zásadou přitom je, že veškerý život ve státě bude podřízen požadavkům obrany a že hlavní úsilí stranických a státních orgánů bude směřovat ke koncentraci všech sil a prostředků k tomuto účelu. Tomuto požadavku je přizpůsobena i zákonná úprava.